

AUTORIŲ TEISIŲ REGULIAVIMAS IR NAUJASIS CIVILINIS KODEKSAS. BENDROSIOS IR SPECIALIOSIOS NORMOS SANTYKIS

Doktorantė Jūratė Usonienė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 87
Elektroninis paštas ckk@ltu.lt

Pateikta 2002 m. birželio 11 d.

Parengta spausdinti 2002 m. liepos 22 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Darbo teisės ir socialinės saugos katedros profesorė dr. **Genovaitė Dambrauskienė** ir šio fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorius dr. **Egidijus Baranauskas***

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjama naujojo Civilinio kodekso įtaka autorių teisių reguliavimui. Visų pirma aptariamas naujai Civilinio kodekso nustatytas Civilinio kodekso ir specialaus įstatymo santykis, atkreipiant dėmesį į tai, kad kodekso normoms yra suteiktas *primum inter pares* statusas. Specialios normos prioriteto bendros normos atžvilgiu taisyklė galioja tik tuomet, kai kodekso norma numato specialaus reguliavimo galimybę. Antra, nagrinėjama, kaip pasikeičia *atskirų autorių teisės institutų reguliavimas, įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui*.

1999 m. gegužės 18 d. priimtas Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas [1]. Kartu galios neteko 1964 m. Civilinio kodekso Ketvirtasis ir Penktasis skyriai. Autorių teisės bei su jomis susiję santykiai tapo ir specialaus įstatymo, ir, tiek, kiek įstatymas nereguliuoja, Civilinio kodekso reguliavimo dalyku. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau tekste – CK) [2], iš esmės pakeitęs civilinių santykių reglamentavimą. Kadangi naujasis Civilinis kodeksas yra vėliau negu Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas įsigaliojęs teisės aktas bei iš esmės naujas teisės aktas, svarbu išnagrinėti, kokią įtaką kodeksas turės autorių teisių reguliavimui.

Naujojo CK 1.3 straipsnio 1 dalis teigia, kad civilinės teisės šaltiniai yra Konstitucija, kodeksas, kiti įstatymai ir tarptautinės sutartys. Vienas iš tokių šaltinių ir yra Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. CK 1.1 straipsnyje numatyti kodekso reguliuojami santykiai. Šia prasme naujajame CK naujovių nėra – CK reguliavimo dalykas yra turtiniai ir su jais susiję asmeniniai neturtiniai santykiai, t. y. naujasis CK, kaip ir 1964 m. Civilinis kodeksas, reguliuoja autorinius santykius. Reguliavimo dalyką konkretizuoja CK 1.111, 1.112, 1.114 straipsniai, numatantys, kad civilinių teisių objektai yra intelektualinės veiklos rezultatai, turtinės teisės bei asmeninės neturtinės teisės. 1964 m. Civilinio kodekso normos nenumatė kodekso ir kitų civilinių įstatymų santykio (kodekso ir įstatymo santykis buvo traktuojamas kaip bendros ir specialios normos santykis, suteikiant prioritetą specialiai normai), o naujajame CK visiškai aiškiai nustatytas CK ir kitų civilinių įstatymų santykis.

Šia prasme aptartini du horizontaliosios normų hierarchijos aspektai – skirtingu laiku priimtų įstatymų santykis bei CK ir kito civilinio įstatymo santykis.

Kodekso ir įstatymo santykio laiko atžvilgiu klausimą išsprendžia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 3 straipsnis [1], kuriame

numatyta, kad galiojė iki CK įsigaliojimo įstatymai galioja tiek, kiek neprieštarauja CK, išskyrus atvejus, kai kodeksas pirmenybę suteikia kitiems įstatymams.

Kalbant apie kodekso ir įstatymo, skirtingai reguliuojančio kodekso reguliuojamus santykius, taikymą, CK 1.3 straipsnio 2 dalis numato, kad esant kodekso ir kitų įstatymų prieštaravimui, taikomos CK normos. Tai yra kodeksui, pasitelkus jo paties normą, suteikiamas *primum inter pares* statusas, nors tokio specialaus įstatymo nenumato nei Konstitucija, nei kiti įstatymai. Kodeksas, kaip sisteminis pagrindinius privatinės teisės institutus vienijantis teisės aktas, turi ypač didelę reikšmę, ir tuo grindžiamas nurodytos normos buvimas¹. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad CK nepaneigia ir specialios normos prioriteto bendrosios atžvilgiu taisyklės, tačiau ši taisyklė galioja tik tuomet, kai kodekso norma numato specialaus reguliavimo galimybę.

Todėl taikant įstatymą, kitaip reguliuojantį tam tikrą santykį, būtina nustatyti, ar kodeksas tokius santykius leidžia reguliuoti specialiam įstatymui. Tas pasakytina ir apie Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą. Nagrinėjant kodekso ir įstatymo santykį, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas yra griežtai vieną civilinių santykių rūšį reguliuojantis teisės aktas, savo ruožtu santykiai, susiję su autorių teisėmis, kaip jau minėta anksčiau, yra ne tik įstatymo, bet ir kodekso reguliavimo dalykas. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas nenustato tokių bendrųjų civilinės teisės nuostatų kaip subjektiškumas, sandorių galiojimas, ieškininė senatis ir t. t., tuo tarpu kodeksas nereguliuoja tokių dalykų kaip autorių teisių turinys, teisių išimtinumas, įgyvendinimo būdai ir pan.

Šiuo straipsniu siekiama atskleisti naujojo CK nulemtų pagrindinių autorių teisių reguliavimo naujovių atsiradimą, o kartu atsakyti į klausimą, ar yra prieštaravimų tarp naujojo CK ir Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo. Pats paprasčiausias būdas tą padaryti – panagrinėti pagrindinių autorių teisės institutų reglamentavimo pasikeitimus įsigaliojus naujam CK.

Autorių teisių objektai

CK 1.111 bei 1.112 straipsniuose nustatyta, kad civilinių teisių objektai yra literatūros, meno, mokslo kūriniai, kurie išreikšti kuria nors objektyvia forma. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 4 straipsnyje pateikiama autorių teisių objekto sąvoka: autorių teisių objektai – tai originalūs literatūros, mokslo ir meno kūriniai, kurie yra kūrybinės veiklos rezultatas, išreikštas kokia nors objektyvia forma. Kūrinys, kaip autorių teisių objektas, yra labai specifinis civilinių teisių objektas. Kūrinys turi būti išreikštas objektyvia forma (tik tuomet jis saugomas), todėl dažniausiai kūrinys išreiškiamas materialiam objekte. Nuosavybės teisė į jį Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 41 straipsnyje visiškai atibojama nuo autorių teisių į kūrinį: autorius ar autoriaus teisių subjektas, perleidęs nuosavybės teisę į materialųjį objektą, nelaikomas perleidusiu autoriaus turtines teises ar suteikusių licenciją, leidžiančią kūrinium pasinaudoti, ir atvirkščiai – autorius ar kitas autorių teisių subjektas, perleidęs autoriaus teises ar suteikęs licenciją, leidžiančią pasinaudoti kūrinium, nelaikomas perleidusiu nuosavybės teisės į materialųjį objektą, kuriame kūrinys išreikštas. Materialios kūrinio išraiškos nuosavybės klausimus, kitaip sakant, daiktinę nuosavybę į kūrinį, kūrinio kaip daikto civilinę apyvartą reglamentuoja CK 4 knygos, 6 knygos ir kitos CK nuostatos, nes materialio kūrinio išraiška yra tradicinis civilinės apyvartos objektas – daiktas². Vis dėlto tokio tipo daiktas ir nuosavybės teisė į jį negali būti traktuojamas visiškai jo nesiejant su intelektinėmis autoriaus teisėmis į kūrinį. Visiems žinomas nuosavybės neliečiamumo principas, kurį įtvirtina ir Konstitucijos 23 straipsnis [3], ir naujojo CK 1.2 straipsnis. Tuo tarpu Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 18 straipsnyje nustatytas dailės kūrinio originalo ir architektūros kūrinio savininko nuosavybės teisių apribojimas: dailės kūrinio originalo savininkas privalo leisti autoriui kūrinį atgaminti, eksponuoti parodoje, prieš sunaikindamas kūrinį privalo pasiūlyti jį grąžinti autoriui, architektūros kūrinio savininkas gali keisti kūrinį be autoriaus leidimo tik dėl

¹ Galėtų būti svarstoma, ar tokia norma atitinka Konstituciją. Plačiau apie tai žr.: Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. – Москва: Статут, 2001. С. 52–54.

² Plačiau apie tai žr.: Mizaras V. Teisė į intelektinę nuosavybę žmogaus teisių sistemoje // Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. – Vilnius: Justicija, 2001. P. 121–126.

techninių piežasčių ar dėl turimo praktinio naudojimo tikslo bei privalo leisti nufotografuoti griauenamą ar perstatomą pastatą (statinį) ir gauti jo projekto kopiją. To paties įstatymo 17 straipsnyje įtvirtina „*droit de suite*“ – autoriaus teisę į dalį pajamų, gaunamų kiekvieną kartą viešame aukcione ar kitu viešu būdu pardavus meno kūrinio, literatūros ar muzikos rankraščio originalą, kai parduodama po pirmojo nuosavybės teisių į juos perleidimo, atlikto paties autoriaus. Be to, materialios kūrinio išraiškos savininkas (išskyrus atvejus, kai dėl to buvo atskirai susitarta su kūrinio autoriumi ar kitu autorių teisių subjektu) neturi teisės jo naudoti komerciniais tikslais – atgaminti, eksponuoti, versti į kitą kalbą, jei tai literatūros kūrinys, ir t. t. Kyla klausimas, ar šios specialiaame įstatyme įtvirtintos nuostatos teisėtai ir pagrįstai apriboja savininko nuosavybės teisę? Atsakymą pateikia CK 4.39 straipsnis, kuris numato, kad nuosavybės teisė gali būti apribota paties savininko valia, įstatymų arba teismo sprendimu. Taigi kodekso norma leidžia įstatymams numatyti nuosavybės teisių apribojimus, siekiant apsaugoti visuomenės ar, nagrinėjamu atveju, kitų asmenų – autorių – teises ir teisėtus interesus [4, p. 63]. Dėl to Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo numatyti kūrinų savininkų teisių apribojimai visiškai pagrįsti: jais užtikrinama kitos neginčijamos vertybės – autoriaus intelektualinės nuosavybės į kūrinį – apsauga.

Autorių teisių subjektai

Kaip žinome, autorių teisių subjektus galima skirti į dvi grupes – tai autoriai ir autorių teises įgyvendinantys asmenys. Autorius yra fizinis asmuo, sukūręs kūrinį (Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 6 str.). Juo gali būti ir asmuo, neturintis veiksnio. Tuo tarpu asmenys, įgyvendinantys autorių teises, turi atitikti CK 2.5 bei 2.8 amžiaus reikalavimus bei psichinės būklės reikalavimus, numatytus CK 2.10 straipsnyje. Juridiniai asmenys galimi tik kaip autorių teises įgyvendinantys subjektai – teisių perėmėjai ar kolektyvinio administravimo asociacijos. Šiuo atveju CK 2 knygos nuostatos reguliuoja bendruosius juridinių asmenų steigimo, veiklos, teisinio statuso pagrindus, todėl visos kodekso naujovės lems naujoves reguliuojant autorių teisių subjektų subjektiškumo klausimus. Ypač tai pasakytina apie kolektyvinio autorių teisių įgyvendinimo asociacijas, kurios yra ne pelno siekiantys juridiniai asmenys. Remiantis CK 2.34 straipsnio logika, teisinės reikšmės turi juridinio asmens priskyrimas privatiems arba viešiesiems juridiniams asmenims (į tai atsižvelgiant sprendžiami juridinio asmens organų įgaliojimai, atsakomybės už prievoles prieš trečiuosius asmenis klausimai, priverstinio juridinio asmens dalių perdavimo klausimai ir kt.). Kadangi klasifikacijos kriterijus yra juridinio asmens veiklos tikslas – viešojo arba privataus intereso tenkinimas, belieka tikėtis, kad teismų praktika ir ruošiamas naujas asociacijų įstatymas išaiškins, kokį gi interesą – viešą ar privatų – tenkina autorių teisių kolektyvinio administravimo asociacijos, o tai leis nustatyti, kokiomis normomis turi būti vadovaujamosi tokių organizacijų veikloje.

Autorių teisės ir jų perdavimas

Naujojo CK 1.111 bei 1.112 straipsniuose numatyta, kad civilinių teisių objektai yra turtinės teisės, atsirandančios iš intelektualinės veiklos rezultatų, kurios gali būti perduodamos ir paveldimos. CK 1.114 straipsnis numato, kad civilinė teisė saugo ir neturtines teises, kurios gali būti paveldimos ir perduodamos tik įstatymų numatytais atvejais. Autorių teisių turinį, įgyvendinimo tvarką, galiojimo terminus nustato Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Nors autorių teisių įgyvendinimo būdai ir tvarka didžiąja dalimi yra specialaus įstatymo reguliavimo sfera, nagrinėjant naujojo civilinio kodekso įtaką autorių teisių reguliavimui, negalima nepaminėti CK 1.137 straipsnio, nustatančio asmenų laisvę naudotis civilinėmis teisėmis bei numatančio subjektyvių teisių įgyvendinimo principus. Kodekso nustatytas reikalavimas elgtis pagal įstatymus, gerbti bendro gyvenimo, geros moralės principus, veikti sąžiningai įgyvendinant savo teises bei laikytis protingumo, teisingumo principų, draudimas piktnaudžiauti teise įgyvendinant autorių teises neabejotinai svarbūs. Autorių teisės, kaip ir visos kitos civilinės teisės, negali būti suabsoliutintos, t. y. jomis gali būti laisvai naudojamosi tik tiek, kiek jos nepažeidžia kitų asmenų teisių ir laisvės įgyvendinti tas teises. Dėl to

nagrinėjame kodekso straipsnyje nustatyti teisių turėtojų elgesio principai bus naudingi įgyvendinant vieną iš pagrindinių autorių teisės principų – autoriaus ir visuomenės interesų pusiausvyros principą, teigiantį, kad autoriaus išimtinės teisės į kūrinį turi būti suderintos su visuomenės narių teise į žinias (jų prieinamumą).

Autorių teisių perdavimo tretiesiems asmenims klausimus sprendžia tiek Civilinis kodeksas, tiek Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Itin svarbu yra nustatyti, kokios teisės yra turtinės, o kokios neturtinės, nes šių prigimtis nulemia teisių galimybę būti civilinės apyvartos objektu. Nustatant teisių prigimtį, vadovaujamosi Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 14–15 straipsniais, numatančiais turtines ir neturtines autorių teises.

Turtinės teisės gali būti perduodamos ir paveldimos (CK 1.112 str. 2 d., Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 34 str.), o tai reiškia, kad turtinės teisės gali būti civilinės apyvartos objektu. Neturtinių teisių perdavimo ir paveldėjimo klausimus kodeksas leidžia reglamentuoti specialioms įstatymams, ir šiuo atveju Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 34 straipsnio 2 dalis pabrėžia neturtinių autorių teisių asmeninį pobūdį – jos negali būti perduodamos, todėl civilinės apyvartos objektu netampa.

Turtinių autorių teisių perdavimas galimas keliais būdais.

Visų pirma autorių teisės perduodamos pagal autorines sutartis, kurios yra civilinių sutarčių rūšis. Kalbant apie sutartis autorių teisėje, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo reglamentacija yra fragmentiška: įstatymas numato autorinių sutarčių rūšis (35, 37 str.), nustato jų esmines sąlygas ir sąlygas, dėl kurių įstatymas draudžia susitarti (35, 36, 39 str.), bei sutarčių formos reikalavimą (38 str.). Visi kiti sutarčių sudarymo, aiškinimo, vykdymo, atsakomybės pagal sutartis klausimai sprendžiami vadovaujantis Civiliniu kodeksu. O paminėjus kodekso normas, reglamentuojančias sutartis, reikia paminėti ir kodekso normas, reglamentuojančias dvišalius ir daugiašalius sandorius bei sandorių negaliojimą (CK 1.63–96 str.), normas, reglamentuojančias bendrąsias prievolių nuostatas (CK 6.1–153 str.), bei normas, numatančias bendrąsias sutarčių teisės nuostatas (CK 6.154–6.228 str.).

Autorinėms sutartims taikomi bendrieji sutarčių teisės principai – sutarties laisvės bei sutarties šalių lygybės principai. Autorių teisių apsaugai neabejotinai reikšmingas CK 6.228 straipsnis, numatantis sutarties sąlygų, aiškiai pažeidžiančių sutarties šalių lygybės principą, pakeitimo galimybę. Asmuo, kurio teisės pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą, o teismas, atsižvelgęs į nukentėjusio asmens prašymą, sutarties sąlygas gali pakeisti. Juk neretai autoriai, nežinodami savo teisių, esant sunkiai ekonominei padėčiai, sudaro sutartis akivaizdžiai nenaudingomis sąlygomis, o tokios kodekso normos buvimas turėtų skatinti sąžiningą ekonomiškai stipresnės sutarties šalies elgesį.

Šiek tiek apie autorinių sutarčių teisinę prigimtį. Tarybinėje literatūroje susiformavo dvi autorinių sutarčių teisinės prigimties teorijos: „perleidimo teorija“, teigianti, kad autorine sutartimi autorių turtinės teisės yra perduodamos, bei „leidimo teorija“, pagal kurią autorius sutartimi leidžia kitai šaliai kūrinį panaudoti sutartu būdu, o visos išimtinės autoriaus teisės lieka pačiam autoriui [5, p. 196–197]. Vienos nuomonės nėra ir šiuolaikinėje literatūroje: vieni autoriai teigia, kad autorinės sutartys yra sutartys dėl turtinių teisių perdavimo [6, p. 128], kiti gi autoriai mano, kad didžioji dauguma sutarčių dėl jų terminuoto pobūdžio bei konkretaus perduodamų teisių įvardijimo yra sutartys dėl teisių panaudojimo [7, p. 152–153]. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme, apibūdinant autorines sutartis, vartojamos sąvokos „teisių perdavimas“ ir „teisių suteikimas“, o tai reiškia, kad įstatymas numato tiek sutartis dėl turtinių autorių teisių perdavimo, tiek sutartis dėl turtinių autorių teisių panaudojimo. Todėl tam tikrais atvejais (kai atlygintinai perduodamos visos turtinės teisės į kūrinį visam turtinių teisių galiojimo laikotarpiui) galima kalbėti apie autoriaus turtinių teisių pirkimą–pardavimą. Tokiu atveju reikėtų vadovautis kodekso 6.425–6.427 straipsniuose įtvirtintomis naujomis normomis, kurios reglamentuoja teisių pirkimą–pardavimą, taip pat bendrosiomis pirkimo–pardavimo sutarčių nuostatomis (6.305–6.343 str.) tiek, kiek jos neprieštarauja turtinių autorių teisių bei jų perdavimo prigimčiai ir esmei.

Atskirai aptartinos licencinės sutartys, kurias kūrinį naudotojai sudaro su kolektyvinio autorių teisių administravimo organizacijomis, mat sudarant tokias sutartis nukrypstama nuo sutarties laisvės principo. Kolektyvinio teisių administravimo asociacijoms įstatymu suteikta

teisė atstovauti Lietuvos ir užsienio autorių teisėms (Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 58 str.). To paties įstatymo 56 straipsnio 3 dalis numato, kad kabelinės retransliacijos operatoriai teisėtai retransliuoti kūrinių turi galimybę tik sudarę sutartis su kolektyvinio administravimo organizacijomis. Taigi asmuo (dažniausiai verslininkas), norėdamas įgyvendinti savo teisę užsiimti retransliavimo veikla, neturi galimybės nesudaryti sutarties dėl kūrinių panaudojimo, taip pat neturi galimybės pasirinkti kitą sutarties šalį. Todėl tokių sutarčių sudarymo tvarkai pagal analogiją turėtų būti taikomas CK 6.161 straipsnis, numatantis viešųjų sutarčių sudarymo specifiką (tiesioginis šio straipsnio taikymas negalimas, nes viešosios sutarties šalis yra komercinis subjektas, tuo tarpu kolektyvinio teisių administravimo asociacijos yra nekomerciniai subjektai). Panaši padėtis susidaro ir tuomet, kai asmenys nori panaudoti kūrinius komerciniais tikslais (pvz., kavinėje groti įvairių autorių ir atlikėjų kūrinius). Kūrinių naudotojai tokiu atveju turi kreiptis į kolektyvinio administravimo asociaciją dėl licencinės sutarties sudarymo, nors įstatymas leidžia sutartis dėl „mažųjų teisių“ panaudojimo sudaryti ir tiesiogiai su autoriais (Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 56 str.). Galima teigti, kad naujasis CK įpareigoja kolektyvinio administravimo asociaciją licencijas suteikti visiems besikreipiantiems naudotojams bei nustatyti vienodas licencinių sutarčių sąlygas tos pačios kategorijos kūrinių naudotojams. Tokias pareigas kolektyvinio administravimo asociacijos turėjo ir iki Civilinio kodekso įsigaliojimo, tačiau dabar jos numatytos įstatyme ir jų nesilaikymas sąlygotų atitinkamas teises pasekmes, tarp kurių būtų potencialaus kūrinių naudotojo teisė kreiptis į teismą su prašymu įpareigoti sudaryti sutartį arba pakeisti jau sudarytos sutarties sąlygas. Be to, šios sutartys dažniausiai yra prisijungimo sutartys su standartinėmis sąlygomis, todėl jų reglamentavimui bus aktualūs ir CK 6.185–186 straipsniai, numatantys sutarčių su standartinėmis sąlygomis sudarymo, turinio ypatumus bei siurprizinių standartinių sutarties sąlygų pakeitimo galimybę.

Autorių ir kolektyvinio autorių teisių administravimo asociacijų sudaromos sutartys dėl teisių įgyvendinimo nėra autorinės sutartys. Pagal Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 58 straipsnio 1 dalį kolektyvinio administravimo organizacijos veikia jos atstovaujama autorių vardu, todėl šios sutartys pagal savo teisinę prigimtį yra pavedimo sutartys ir joms turėtų būti taikomi CK 6.758–6.765 straipsniai. Svarbu yra tai, kad autoriai įgyvendinti savo „mažąsias teises“ turi galimybę taip pat tik per kolektyvinio autorių teisių administravimo organizacijas. Todėl kolektyvinio administravimo organizacija taip pat neturi teisės atsisakyti sudaryti sutarties dėl teisių įgyvendinimo su autoriumi, jei ji tokias teises administruoja, o visiems vienos kategorijos autoriams taikomos sutarčių dėl teisių įgyvendinimo sąlygos turi būti vienodos.

Aiškinant autorines sutartis besąlygiškai turi būti vadovujamasi naujomis kodekso normomis: CK 6.193–195 straipsniai įtvirtina iki kodekso įsigaliojimo tik teismų praktika nustatytus sutarčių aiškinimo principus [8] – sutartys turi būti aiškinamos sąžiningai, aiškinant sutartį turi būti nagrinėjami tikrieji sutarties šalių motyvai, kai abejojama dėl sutarties sąlygų, jos turi būti aiškinamos jas pasiūliusios šalies nenaudai, o prisijungimo būdu sudaroma sutartis visada turi būti aiškinama prisijungusios šalies naudai. Sutarčių neįvykdymo teisinių pasekmių įstatymas taip pat nereglementuoja, todėl šiuos santykius reguliuojant vadovujamasi CK 6.205–6.216 straipsniais. Šia prasme paminėtinas ir CK 6.204 straipsnis, numatantis sutartinių įsipareigojimų vykdymą, pasikeitus aplinkybėms. Šios normos reikšmė autorinių sutarčių vykdymui gali būti žymi tuo atveju, kai autorinėje sutartyje numatytas atlyginimas yra akivaizdžiai per mažas, palyginti su pajamomis, kurias gauna kūrinių naudotojas iš kūrinių.

Kitas autorių teisių perdavimo būdas yra paveldėjimas. Galimybę perduoti autorių teises paveldėjimo būdu numatė 1964 m. Civilinis kodeksas, tą patį numato ir naujojo CK 5.1 straipsnis – įstatymų nustatytais atvejais paveldima intelektinė nuosavybė, taip pat ir autorių turtinės teisės. Tuo tarpu tiek CK 5.1 straipsnio 3 dalis, tiek įstatymo Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 34 straipsnio 2 dalis pabrėžia neturtinių autorių teisių asmeninį neparduodamą pobūdį – šios teisės negali būti nei paveldimos, nei perduodamos kitais būdais. Turtinės autorių teisės priskiriamos paveldimam turtui ir jų paveldėjimo klausimai sprendžiami pagal CK 5 knygos nuostatas.

Pagal Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 34 straipsnį turtinės autorių teisės gali būti perduodamos ir kita įstatymų nustatyta tvarka. Civilinis kodeksas numato keletą tokių atvejų: autorių teisių perdavimas esant universaliam teisių perdavimui – juridinio asmens reorganizacijos atveju ar pertvarkymo atveju (CK 2.96, 2.104 str.); įmonės pirkimo–pardavimo atveju (CK 6.402 str.); įkeitimo atveju (CK 4.204 str.).

Autorių teisių gynimas ir žalos, padarytos autorių teisių pažeidimu, atlyginimo klausimai

Kadangi autorių teisės yra civilinių teisių rūšis, esant teisių pažeidimui, jos gali būti ginamos CK 1.138 straipsnio numatytais būdais. Minėto straipsnio 8 punktą numato, kad civilinės teisės gali būti ginamos ir kitais įstatymų numatytais būdais. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 65 straipsnyje dar kartą įvardija pažeistų autorių teisių gynimo būdus, tačiau tarp jų nėra dviejų kodekse numatytų teisių gynimo būdų – tai priteisimas įvykdyti prievolę natūra bei pripažinimas negaliojančiais valstybės ar savivaldybių institucijų arba pareigūnų aktų, prieštaraujančių įstatymams. Neabejotina, kad asmuo, ginantis pažeistas autorių teises, turės galimybę pasinaudoti Civiliniame kodekse numatytais, o specialiaame įstatyme nekonkretizuotais pažeistų teisių gynimo būdais. Šiuo atveju kyla kitas klausimas – kiek šie įstatyme nenumatyti teisių gynimo būdai aktualūs autorių teisių gynimui? Priteisimas įvykdyti prievolę natūra autorių teisių gynimui didelės praktinės reikšmės neturės, nes prievolės, kylančios, iš autorių teisių, dažniausiai yra asmeninio pobūdžio. Pavyzdžiui, užsakovas, autoriui pagal kūrinio užsakymo autorinę sutartį nevykdant užsakymo sukurti kūrinį, šiuo savo pažeistos teisės gynimo būdu pasinaudoti negalės, taip pat kaip ir autorius, perdavęs pagal licencinę autorinę sutartį teisę pasinaudoti kūriniumi, kūrinio naudotojo negalės priversti realiai kūrinį panaudoti. Tokiais atvejais nukentėjusi sutarties šalis turės galybę naudotis kitais pažeistų teisių gynimo būdais, pavyzdžiui, reikalauti sutartį nutraukti ir atlyginti nuostolius. Vis dėlto tam tikrais atvejais šis teisių gynimo būdas gali būti taikomas ir ginant autorių teises, tarkim, autorius gali kreiptis į teismą su reikalavimu įpareigoti dailės kūrinio originalo savininką leisti autoriui kūrinį atgaminti arba panaudoti jį savo parodai (Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 18 str.). Aptariant antrojo įstatymo nepaminėto autorių teisių gynimo būdo – pripažinimo negaliojančiais valstybės ar savivaldybių institucijų arba pareigūnų aktų, prieštaraujančių įstatymams – reikšmę autorių teisėms, reikia pabrėžti, kad šis teisių gynimo būdas taip pat nebus itin reikšmingas ginant nagrinėjamas teises. Kaip vieną ir iš nedaugelio atvejų, kai netiesiogiai gali būti apribota autoriaus teisė skelbti (transliuoti) kūrinį, galima paminėti Lietuvos radijo ir televizijos komisijos priimamus sprendimus dėl licencijų transliuotojams išdavimo (neišdavimo), licencijos galiojimo sustabdymo ir t. t. (Visuomenės informavimo įstatymo 48 str. [9]). Jei Lietuvos radijo ir televizijos komisijos priimtas sprendimas būtų neteisėtas, transliuotojas galės pasinaudoti teise kreiptis į teismą dėl Komisijos veiksmų pripažinimo negaliojančiais.

Vieną iš didžiausios praktinės reikšmės turinčių autorių teisių gynimo būdų – nuostolių atlyginimą, detalai reglamentuoja tiek Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas, tiek naujasis CK. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 67 straipsnis numato, kad nuostoliai ir materialinė žala atlyginami pagal įstatymą ir CK. To paties straipsnio 2 ir 3 dalys numato du autorių teisių pažeidimu padarytos žalos atlyginimo būdus – nuostolių atlyginimą bei kompensaciją. Nustatant nuostolių dydį, turėtų būti vadovaujama tiek CK 6.249 straipsniu, tiek įstatymo 67 straipsnio 2 dalimi. Naujojo CK 6.249 straipsnio 2 dalyje nuostoliais pripažįstami kalto asmens iš neteisėtų veiksmų gauta nauda. Ši nuostata labai palengvina autoriui ar jo teises ginančiam asmeniui tenkančią nuostolių dydžio įrodymo našta – mat kito asmens iš neteisėtų veiksmų gautas pajamas yra gerokai lengviau įrodyti negu nukentėjusio asmens negautas pajamas.

CK 6.923 straipsnyje sprendžiamas lėšų nurašymo iš banko sąskaitos tuo atveju, kai lėšų nėra pakankamai, klausimas. Straipsnio 2 dalies 2 punkte teigiama, kad antrąja eile iš banko sąskaitos nurašomos lėšos pagal vykdomuosius dokumentus dėl išmokų, kylančių iš

darbo ir autorinių sutarčių, o tai reiškia, kad kodeksas įteisina autoriaus kaip privilegijuoto kreditoriaus statusą.

Atskirai aptartina moralinės žalos atlyginimo problema. Naujojo CK 6.250 straipsnio 2 dalis numato, kad neturtinė žala yra atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas ir nustato tokį atvejį – asmuo, pažeidęs autoriaus asmenines neturtines teises, privalo atlyginti moralinę žalą. Pabrėžtina tai, kad naujasis CK neriboja neturtinės žalos atlyginimo dydžio, tačiau CK 6.251 straipsnis, nustatydamas visiško žalos atlyginimo principą, numato, kad įstatymai gali numatyti ribotą atsakomybę, tą įstatymas ir daro nustatydamas, kad moralinės žalos dydis negali būti mažesnis kaip 5000 Lt ir didesnis kaip 25 000 Lt. Nors naujojo CK nuostatos dėl moralinės žalos atlyginimo iš esmės skiriasi nuo 1964 m. Civilinio kodekso 7¹ straipsnio [10], moralinės žalos, atsiradusios dėl autorių teisių pažeidimo, atlyginimo klausimai bus sprendžiami pagal Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 68 straipsnį, nes CK 6.251 straipsnis leidžia specialiam įstatymui reguliuoti žalos atlyginimo dydžio klausimus.

Išvados

Turint omenyje, kad ne visi Civilinio kodekso nulemti nauji autorių teisių reguliavimo aspektai šiuo metu gali būti pastebėti, būtina pabrėžti, kad:

1. CK 1.3 straipsnis įtvirtintas Civilinio kodekso normų viršenybės kitų civilinių įstatymų atžvilgiu principas: tuo atveju, jei yra kodekso ir įstatymo normos prieštaravimas, turi būti vadovaujama Civilinio kodekso norma. Civilinis kodeksas numato ir išimtį iš šios taisyklės – kodekso numatytais atvejais kodekso ir specialaus įstatymo normos kolizija sprendžiama prioriteta suteikiant specialaus įstatymo normai.

2. Civilinis kodeksas ir toliau lieka labai svarbiu su autorių teisėmis susijusių santykių reguliavimo įrankiu, nes Civilinio kodekso normose suformuluotos bendrosios civilinės teisės nuostatos taikomos visiems civiliniams, tarp jų ir autoriniams, santykiams.

3. Akivaizdžių Civilinio kodekso ir Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo prieštaravimų nėra – specifinius su autorių teisėmis susijusius santykius kodeksas leidžia reguliuoti specialiam įstatymui.

4. Civilinio kodekso įtaka reguliuojant autorių teises ir su jomis susijusius santykius turėtų pasireikšti dviem aspektais: stiprinant autorių teisių, o ypač autoriaus kaip ekonomiškai silpnesnės civilinių santykių šalies teisių apsaugą, ką sąlygoja Civilinio kodekso nuostatos dėl esminės sutarties šalių nelygybės, dėl autoriaus kaip privilegijuoto kreditoriaus bei kitos; kita vertus, Civiliniame kodekse įtvirtinus draudimo piktnaudžiauti teise, protingumo, teisingumo principus bus galima užtikrinti minimaliai apribotą civilinę apyvartą.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999. Nr. 50–1598.
2. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74–2262.
3. **Lietuvos Respublikos** Konstitucija. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.
4. **Lietuvos Respublikos** civilinio kodekso komentaras. [Kn.] 1: Bendrosios nuostatos / Valentinas Mikelėnas, Alfonsas Vileita, Algirdas Taminskas. – Vilnius: Justicija, 2001.
5. **Гаврилов Э. П.** Советское авторское право. – Москва, 1984.
6. **Соловьев Р. В.** Авторское право: комментарий к закону Российской Федерации „Об авторском праве и смежных правах“. – Москва: Ось–89, 2001.
7. **Калятин В. О.** Интеллектуальная собственность. Исключительные права. – Москва: НОРМА, 2000.

8. **2000 m. balandžio 3 d.** LR Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegijos nutartis c.b. AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidluvė“ ir kt. Nr. 3K–3–406/2000, kat. 14 // www.lit/litlex.lt
9. **Lietuvos Respublikos** visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996. Nr. 71–1706; Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 75–2272.
10. **Civilinis** kodeksas. – Vilnius, 1964.

La réglementation des droits d’auteur et le nouveau Code Civil: le rapport de norme générale et de norme speciale

Étudiante de doctorat Jūratė Usonienė

Université de Droit de Lituanie

RESUME

Comme les sources du droit civil sont reconnues la Constitution de la République de Lituanie, le Code Civil et les autres lois. Les droits d’auteur sont régis par la Loi des droits d’auteur et droits voisins. Mais la loi indiquée n’est pas une source unique de la réglementation des droits d’auteur. Les notions générales, les instituts principaux sont régis par le Code Civil. Les normes nouvelles de nouveau Code Civil font une influence très importante pour la réglementation des droits d’auteur.

L’art. 1.3 de Code Civil dit que dans la situation quand les relations sont régies différemment par la norme du Code Civil et par la norme d’une loi speciale, la norme du Code Civil doit être appliquée. Et seulement dans les cas spécialement prévus par le Code il y a la possibilité de réglementation speciale différente.

Cet article analyse les nouveaux aspects des plus importants instituts de droit d’auteur: les objets des droits d’auteur, les sujets des droits d’auteur, la transmission des droits d’auteur, les modes de la protection des droits d’auteur.